

АВИАЦИОННИТЕ ЕКСПОНАТИ, ПРЕДСТАВЕНИ В ЕКСПОЗИЦИЯТА НА НАЦИОНАЛНИЯ ИСТОРИЧЕСКИ МУЗЕЙ, В БОЙНИТЕ ДЕЙСТВИЯ В СЪВЕТСКО-АФГАНИСТАНСКАТА ВОЙНА (1979-1989 Г.)

Николай Котев, Аврора Котева

В експозицията на Националния исторически музей в гр. София има много интересни авиационни експонати, които имат заслужената слава на победители в редица бойни действия в различни войни и военни конфликти в света от края на ХХ век. Под показаните на посетителя вертолет Ми-24Д и изстребители и изстребители-бомбардировачи МиГ-21 бис, МиГ-23 УБ и МиГ-23МЛА има поставени табелки, по които може да бъде оценен бойният им път в различните локални войни и конфликти в света, като сред тях немногословно е записано “участвувал в съветско-афганистанската война от 1979-1989 г.” Но колко много неизвестни неща се крият зад тези думи. Ето защо, двамата автори са се постарали в статията да дадат някои нови данни за използването им в бойните операции, проведени от съветската авиация в годините на съветско-афганистанската война.

Прехвърлянето на съветските войски по понтонните и въздушните мостове в края на декември 1979 г. и разполагането на съветски войски на афганистанска територия започва през декември 1979 г.¹ Още през първият месец на 1980 г. съветските съединения и подразделения на 40-армия успяват да заемат ключовите позиции в редица провинции на ДР Афганистан и да ги поставят под свой контрол. В първите месеци на управлението на правителство-

то на Бабрак Кармал, т. е. към края на януари и началото на февруари 1980 г., числеността на военнослужещите и военните съветници от състава на съветските бойни съединения на Ограничения контингент на съветските войски в Афганистан (по-нататък съкр. ОКСВА), който по-късно е трансформиран в 40-а армия, нараства на 81 800 човека. Това са военнослужещи от състава на 5-а гвардейска мотострелкова дивизия (с дислокация в гр. Шинданд), 108-а Невелска гвардейска мотострелкова дивизия (с дислокация в гр. Кабул) и 201-ва мотострелкова дивизия, 103-а гвардейска Витебска въздушнодесантна дивизия (с дислокация в гр. Кандахар), 56-а отделна десантно-шурмова бригада (с дислокация в гр. Кунар), 345-отделен въздушнодесантен полк, 66-а и 70-а отделна мотострелкова бригада, поддържани от 34-и смесен авиокорпус (по-нататък съкр. 34-и САК), по-късно трансформиран във ВВС на 40-а армия. По-късно на територията на ДР Афганистан са развърнати допълнително осем батальона на двете армейски отделни бригади за специално назначение на Главно разузнавателно управление на Генералния щаб на Съветската армия (по-нататък съкр. ОтБрСпН на ГРУ на ГЩ на СА). Това били 15-а Туркестанска ОтБрСпН и 16-а Чучковска ОтБрСпН, които съответно получили названията 15-а “Лашкаргаска” ОтБрСпН и 22-ра “Джелалабадска”

ОтБрСпН. Като цяло основните задачи на последните две бригади се свеждали до:

- разузнаване и предварително разузнаване (доразузнаване);
- унищожаването на формированията на моджахедите и на керваните;
- откриването и унищожаването на базите и складовете им;
- залавянето на пленници;
- провеждането на вертолетно разузнаване на керванните пътища и проверката на керваните;
- минирането на керванните пътища и установяването по тях на разузнавателно-сигнализираща апаратура;
- откриването на районите на съсредоточаването на моджахедите, на складовете с въоръжение и боеприпаси, на местата за престой и почивки на керваните и насочването на авиацията срещу тях (с последващата проверка на резултатите на авиационните удари).²

Най-общо казано, личният състав на бригадите на ГРУ на ГЩ имал за задача като използват възможностите на бойната и транспортна вертолетна авиация да провежда контрол върху цялата територия на ДР Афганистан и да обезвреждат керваните на “непримиримата опозиция, прекарващи оръжие, боеприпаси, наркотици, пари и др., които идват от територията на Пакистан, Иран и Китай. За срещата с двама от военнослужещите от войските за специално назначение (по-нататък съкр. спецназовци) си припомня и един от участниците във войната на територията на ДР Афганистан през 1979-1989 г.³ Към всяка една от бригадите СпН са придадени по една вертолетна ескадрила – така например на “лашкаргахската” бригада е придадена 205-а отделна вертолетна ескадрила (205-а ОВЕ с местоположение в гр. Лашкаргах), чиито отделни отряди са разположени в градовете Кандахар и Фарах. А на “джелалабадската” бригада – 239-а ОВЕ с местоположение в гр. Джелалабад,

чиито отделни отряди са разположени в градовете Газни и Гардез. Ето как описват накратко бойния път на “лашкаргахската” ОтБрСпН, руските автори Александър Колпакиди и Дмитрий Прохоров:

“Бригата, разположена в Лашкаргах, получила зона за отговорност с размер от 1100 км по фронт и 250 км в дълбочина по направлението на Пакистан. В качеството на усилянето и са придадени 32 бойни вертолета Ми-24 и 32 транспортни вертолета Ми-8. Към бойните действия, подразделенията на бригадата пристъпили още през април 1985 г., когато застанали на пътя на керваните с оръжие и наркотици, идващи от Пакистан и Иран... Общо “Средноазиатската бригада” загубила в региона на “южния пояс”^{*} Афганистан 191 човека, унищожавайки повече от 5000 душмани”.⁴

През есента на 1985 г., със силите на кандахарския спецназ е унищожена бандата на един от най-известните в тези територии полеви командири на “непримиримата опозиция” – тази на мулата Маланга. За трудността на изпълнението на операциите говорят и резултатите от бойните действия на отделните подразделения на СпН – особено в двубоите им с наемниците-чужденци, в които последните използвали най-съвършени средства за нападения и придвижвания – такива като американските преносими зенитно-ракетни комплекси модел “Stinger” първо и второ поколение (по-нататък ПЗРК “Stinger”), мотоциклети с повишена проходимост, джипове с повишена проходимост “тойота” и др. За огромното майсторство на съветските спецназовци говорил и фактът, че на такъв огромен по дължина и дълбочина фронт те прилагат различни варианти на боен контакт между подразделения, оттренирани за воденето на съвсем модерна война в условията на голямо пространство и малка, труднооткриваема, маневрена цел. Такъв бил двубоят между

съветските спецназовци и чуждите наемници при кишлака Шахджой, където двойка тежковъоръжени вертолетни “Ми-8МТ” и двойка шурмови вертолетни “Ми-24” успяват да отбягнат изстреляните срещу тях две ракети от ПЗРК модел “Stinger”, от преследваните мотоциклетисти-моджахеди, след което пилотите и носимият във вертолетите десант съумяват да открият и унищожат колоната от 16 моджахеди и да заловят един от тях, заедно с един подготвен за стрелба ПЗРК. За отбелязване е, че в състава на колоната влизали и 5 охраняващи ги мотоциклетиста, предвижващи се на мотоциклети с повишена проходимост.

Към началото на 1984 г. числото на военнослужещите от ОКСВА е вече 135 хиляди човека. В средата на 1985 г. числеността на личния състав на съветските бойни съединения от ОКСВА вече нараства на цифрата 150 хиляди военнослужещи, волнонаемни лица, граждански и военни съветници, докато цифрата на военнослужещите в афганистанските въоръжени сили е два пъти по-голяма – тя е приблизително 300 000 човека.⁵ От 150 хилядният личен състав на ОКСВА, 75% се падат на личния състав на бойните части, а останалите 25% – на частите от тиловото осигуряване и на военните инструктори и специалисти в афганистанските правителствени въоръжени сили.⁶ Съставът на съветските бойни съединения от преименуваната от ОКСВА в 40-а армия, по отношение на състава на афганистанските бойни съединения от състава на въоръжените сили на ДРА, се изразявал в пропорцията 14 съветски към 16 афганистански съединения (някои от последните били обединени в отделни пехотни корпуси).⁷

Както се отбеляза по-нагоре, авиационната поддръжка на 40-а армия се осъществявала от 34-и смесен авиационен корпус (по-нататък съкр. 34-и САК). Първоначално през 1980 г. вертолетните

подразделения били сведени в три отделни вертолетни полка и няколко ескадрили, които през 1988 г. нарастват на пет отделни полка и отделни ескадрили, когато в неговия състав влизали вече над 330 различни вертолета за транспортна, бойна и медицинска поддръжка. В действителност, по европейска традиция, вертолетните ескадрили са всъщност недоукомплектовани стандартни тактически единици (полкове), което позволявало на командването на 34-и САК да сравнява резултатите от дейността и боеживучестта на тези тактически единици и да взема самостоятелни решения за разпределението им в отделните сектори на този Средноазиатски театър на военните действия (по-нататък съкр. Средноазиатски ТВД) за въоръжените сили на СССР.

Във вземането на своите решения на афганистанска територия командването на 34-и САК има пълната свобода, нещо което му позволявало да разположи на овладяната територия не само корпусните щабове, но и щабове на придадените му части.

Първоначално, в състава на 34-и САК, освен изстребителната и шурмова авиация, се намирили и 110 вертолета и други подразделения. В края на 1980 г. цифрата на вертолетите, намиращи се в състава на 40-а армия (ОКСВА) достига до 251 машини.⁸ В края на войната броят на самолетите нараства на 270 различни модели от съветската авиация и на няколко отделни вертолетни полкове и ескадрили, разположени на територията на ДР Афганистан. По-специално, това са Отделните смесени авиационни полкове (по-нататък ОСАП) и, отделните вертолетни полкове (ОВП), а именно – 280-и ОВП, 181-и ОВП, 335-и ОВП, 292-ри ОВП, 50-и ОСАП и др.

Авиацията в съветско-афганистанската война е била представена освен от съвременния шурмовик Су-25 и от други авиационни типове и модели машини на

изтребителната и изтребително-бомбардировъчната авиация – Су-22, изтребителите МиГ 21 бис, МиГ 21 ПФМ, разузнавателните изтребители МиГ 21 Р, които в последствие са заменени от по-съвременните МиГ 23 МЛ, МиГ 23 МЛА, МиГ 23 МЛД, а по-късно и от МиГ-29.⁹ Първоначално съветската авиационна групировка от първите месеци на 1980 г. се състояла от два авиационни полка и четири отделни ескадрили, като в своя състав наброявали общо 52 самолета Су-17 и МиГ-21ПФМ (17 Су-17 разположени в авиобазата Шинданд и останалите – МиГ-21ПФМ на 136-и съветски авиационен полк от изтребително-бомбардировъчната авиация (по-нататък съкр. АПИБ), които излетали от крайграничните съветски летища в Мара, Кокайта и Чиркика за нанасянето на авиационни удари в дълбочината на територията на ДР Афганистан). По-късно те били разположени в някои от авиобазите на територията на Афганистан.

По отношение на въздушен противник, техни противници били преди всичко вертолетите на Иран и Пакистан, които водили разузнаване над граничните райони на ДР Афганистан или пък изпълнявали други задачи – прехвърлянето в дълбочина на територията на ДР Афганистан на диверсионно-разузнавателни групи на “непримиримата опозиция”. При това често се отбелязвало, че пакистанските вертолети се приземявали дълбоко в територията на ДР Афганистан (по-късно Република Афганистан), включително и в долината на река Панджшер, в районите на действие на бандформированията на полевия командир Ахмад Шах Масуд.¹⁰ С неутрализирането на действията на противниковата авиация на иранското направление се заел изтребителен авиационен полк, който вече към края на войната (периода 1988-1989 г.) бе оставил само едно свое дежурно подразделение, разположено на летището околао гр.

Шинданд. Заради продължаващата ирано-иракиска война, опасностите на това западно (дясно операционно) направление били значително по-малки от това на източното (ляво операционно) пакистанско направление. Ето защо, към септември 1988 г. там се разполагало само дежурното звено от изтребители, като основната част на авиополка (29 МиГ-23МЛД и 5 “спарки”, т. е. изтребители с двама пилота) бил съсредоточен в авиобазата Баграм. Дежурството се водило на смени, като се давала възможност да се почива в т. нар. “местен санаториен режим”, тъй като на четворката изтребители се налагало да осъществяват противовъздушната отбрана (т. е. ПВО) на летището и да прикриват шурмовите групи на съветския СпН. По време на полетите си в региона на Западен Афганистан, съветските пилоти често пъти забелязвали на дисплеите на своите радиолокационни станции (РЛС “Сапфир-23МЛ”) появата на иранската авиация от другата страна, особено при рейдовете на групите на СпН към района на Рабати-Джали. На 26 септември 1988 г. след обявена тревога, със своите МиГ-23МЛД излетат опитните пилоти майор Владимир Астахов и капитан Борис Гаврилов за да пресрещнат появилите се отново ирански нарушители. Изчаквайки докато нарушителите навлязат дълбоко зад границата на Афганистан, двамата пилоти извършват обходен маньовър и атакуват целта откъм афганистанско-иранската граница, пускайки от разстояние 7-8 км по една ракета Р-24Р по открилите се на дисплеите цели, в дълбочина на прикриваната територия. Атаката се провеждала над пустинно планинско плато, на 75 км северозападно от Шинданд, по радиолокационен прицел на височина 7000 м. Малко след това, фотокинокартчните (ФКП) на изтребителите фиксирали загасването на отметките на екраните на прицелите. След две седмици победата е потвърдена от пехотата, по вре-

ме на извършен рейд в посочения квадрат, която открива останките на два чужди вертолета.¹¹

Поради планинско-гористия характер на местността в Афганистан, най-много са били използвани възможностите на вертолетната авиация. Сред тях могат да се отбележат такива като транспортните вертолетни модели Ми-6, Ми-8Т, на вертолетите за огнева поддръжка Ми-8В, тежковъоръженият Ми-8МТ и щурмовият Ми-24 в различните му модификации от серия “А” до “Д”. Вертолетите на съветските въоръжени сили от 40-а армия и тези на афганистанските правителствени сили изпълнявали по време на десетгодишната война редица извънредно сложни задачи, които се свеждали до:

1. Охрана във въздушното пространство на излитащите и приземяващи се на летищата самолети на гражданската и военната авиация, включително на съветския “Аэрофлот” и на други чужди авиационни компании;

2. Охрана на бойни и транспортни колони, движещи се в различни райони на територията на ДР Афганистан;

3. Провеждането на разузнавателни действия по откриването, издирването и унищожаването на керваните с въоръжение, муниции, продоволствие и опиати прекарвани от отрядите на “непримиримата опозиция”.

4. Организирането и използването на издирващо-спасителни групи (поисково-спасательные группы – съкр. ПСГ);

5. Извършването на масирани бомбово-щурмови удари по полевите лагери на “непримиримата опозиция” на афганистанска територия, както и организирането на минирането от въздуха на застрашените направления – пътища, керванни пътеки и т. н.

6. Участие в прикриването на десантни операции на въоръжените сили на 40-а армия и на тези, на въоръжените сили, ве-

рни на правителството на ДР Афганистан (по-специално прикриването действията на съветските десантно-щурмови маневрени групи (ДЩМГр) и на афганистанските “командос”;

7. Изтеглянето на пострадалите (ранените, контузените, болните и др.) от районите на бойните действия;

8. Развърщането на оперативно-тактически групировки на определени места от територията на ДР Афганистан и прикриването им от въздуха.

9. Прикриването на суверенното въздушно пространство на ДР Афганистан от действията на авиацията на иранските, пакистанските и американските ВВС.

Бойните действия на съветската и изстребителна и изстребително-бомбардировъчна авиация на територията на Афганистан започнали веднага. Голяма помощ в указанието на целите оказвала и афганистанската служба за безопасност – ХАД, – който едновременно с това и посочвала примерните места на приземяването на пакистанските вертолетни колони, като някои от тях били дълбоко в територията на Афганистан, включително и в долината на Панджшер, в районите на действие на бандформированията на афганистанския полеви командир Ахмад Шах Масуд.

Съветската авиация имала много работа – една от нейните основни задачи било прикриването от разположените в авиобазата Баграм, МиГ-21 бис на 115-и гвардейски изстребителен авиационен полк (по-нататък съкр. Гв. ИАП) на разузнавателните самолети Як-28Р, които имали за задача да фотографират от въздуха разположението на базите, укрепените райони и предвижванията на отрядите на “непримиримата опозиция” около самата афганистанско-пакистанска граница.¹²

В първият период от войната (до подмяната им през 1984 г.) МиГ-21 от модификацията “бис” имал много работа – за разлика от другите модели той имал въз-

можността да носи със себе си до един тон авиобомби, което на практика в разредения въздух на въздушното пространство на Афганистан на често пъти се заменяло от две 250-кг бомби. Първоначално шурмуването върху позициите на моджахедите се извършвало поединично или с двойка изстребителни самолети с използването на пикиране върху целта. Когато атаката се извършвала не в планинска местност, а на открито пространство (най-вече в пустините) пилотите на МиГ-21 бис, на често пъти се снижавали на свърхмалки височини за достигането на ефекта на внезапност на атаката, след което включвайки форсажа и излизайки на свърхзвукова скорост успявали да подавят за дълго време психиката на противника с ударната вълна на звука, а натоварените животни от атакуваните кербани в ужас се разбягвали по околността. Обикновено авиационните удари по кишлаците и другите населени места се извършвали от групи от по 4 до 8 изстребителни МиГ-21 бис, а за бомбардировката на базите и укрепените райони се привличали вече между 12 и 16 изстребителни. Изстребителите МиГ-21 бис най-често използвали в осъществяваните от съветското командване бойни операции, фугасни авиационни бомби ФАБ-250 и ОФАБ-250-270 с площ на поразяване до 1200 кв м, а също така и еднократните бомбени касети РБК-250-275, съдържащи 150 осколочни боеприпаси от типа "АО-1сч" и покриващи цел с площ от 4800 кв. м. Също така, често се използвали и неуправляемите авиационни ракети НАР С-5, които се изстрелвали от универсалните блокове УБ-16-57 и УБ-32-57. По-късно с подобни универсални блокове е бил въоръжен и МиГ-23 (а също така и учебните МиГ-23УБ). За унищожаването на скални укрития и пещери в които се укривали отрядите на моджахедите от афганистанската опозиция, особено много се използвали боеприпасите от типа ФАБ-250тс и ФАБ-500тс, които пре-

дизвиквали срутванията на покривите на пещерите. Така например, такива боеприпаси пилотите на МиГ-21бис са използвали при унищожаването на моджахедската база в планинския масив Луркох (в западната афганистанска провинция Фарах) през 1981 г., в Черните планини през септември с. г. и т. н. Авиационните удари на МиГ-21 бис се използвали не само за унищожаването на огневите точки на отбраната на моджахедите, но и за защитата на прехвърляните в районите на бойните операции вертолетните десанти. Така например в проведената армейска операция през януари 1982 г. в района на северно-афганистанския гр. Дарзаб, за борба със средствата на изградената моджахедска противовъздушна отбрана са използвани възможностите на група от 12 МиГ-21бис, които нанесли удари по противниковите цели с РБК-250-275 с осколочни боеприпаси. През октомври – ноември 1985 г. в централните афганистански провинции Каписа, Баглан и Парван, авиацията пък нанесла 127 бомбово-шурмови удара от въздуха, поддържайки стоварването на вертолетен десант от 2190 десантника, заели и блокирали по-късно стратегически важните пътища и превали, нужни за изтеглянето на бандформированията на "непримиримата опозиция".

Тук е уместно да се подчертае, че всяко решение за нанасянето на ракетно-бомбови удари по позициите на афганистанската "непримирима опозиция" се вземало в съветското командване от няколко души, включително и от ръководителят на групата по безопасност (подразделението на съветското армейско военно контрразузнаване на територията на ДР Афганистан).¹³

През юли 1984 г. МиГ-21 бис на ВВС на 40-а армия е подменен от по-съвременните модели изстребителни, а именно от МиГ-23 МЛ отличаващи се с надежните за времето си двигатели Р-35-300 и притежа-

ваши ново прицелно оборудване. От предишните модели, “емелските” МиГ-ове се отличавали с по-голяма тяговъоръженост, скоростоподемност и голяма височина на полет – качества, които били незаменими за възможностите на афганистанските летища, а също така и предпазващи от сблъсъците с моджахедските преносими зенитно-ракетни комплекси (ПЗРК). Сред пилотите от 40-а армия те били известни като “грифовете”, а пък МиГ-21бис били известни като “веселите”. В средата на 1984 г., ВВС на 40-а армия вече разполагал с три ескадрили МиГ-23МЛД, с шурмови авиополк от Су-25, състоящ се от трийескадрилен състав, отделна ескадрила от Су-17МРЗ, смесен транспортен полк и различни вертолетни подразделения.¹⁴ Така например изстребителите от “емеловската” модификация (от “МЛА” до “МЛД”) взели участие във февруарско-априлската операция на 1986 г. по унищожаването на така наречената “Вълча яма” – базата Джавара около гр. Хост, имаща три линии на отбрана изградена от моджахедите, 49 склада с оръжие, свой учебен център и патронен завод. Изстребителите, използвани в армейската операция действували в състава на смесени авиогрупи, в които влизали от 8 до 16 Су-17, от 12 до 18 МиГ-23 и от 12 до 18 Су-25. Със своите постоянни шурмувания от въздуха те успяли да унищожат 252 огневи позиции на противника и над 2000 моджахеди. Добра дума за тяхната дейност в унищожаването на моджахедската отбрана казва в своите спомени и бившият главен военен съветник при афганистанската армия, армейски генерал Валентин Вареников.¹⁵

Тук е уместно да се отбележи, че самолетите и вертолетите на съветските въоръжени сили от ОКСВА и тези на афганистанските ВВС, изпълняват и редица други сложни авиационни задачи, имащи за цел да осигурят безопасността на разположенията на подразделенията от 40-а

армия (ОКСВА) и на тези на афганистанските правителствени сили, както и на работата на гражданските специалисти при строителството и обслужването на отделни стратегически обекти.¹⁶

Някои от вертолетните полкове на афганистанските правителствени въоръжени сили са командвани от кадрови офицери на съветската армия. Такъв полк, разположен в най-южната провинция на Афганистан – Лашкаргах, която се намирала на стика на границата на трите мюсюлмански държави – хомейнистки Иран, исламистки Пакистан и ДР Афганистан, е командван от полковник Василий Баранов от 1982 г. до 1984 г. (в продължение на 25 месеца), като полкът постоянно участвувал в бойните действия в района на пустинята Регистан, в районите на Чиханджир и Кандахар. Неговата дейност се изразявала преди всичко в прехващането от въздуха и унищожаването от въздуха на изпращаните от територията на Иран и на Пакистан нелегални кервани с оръжие и боеприпаси за бандформированията на моджахедите от “непримиримата опозиция”, действащи на територията на ДР Афганистан.¹⁷

Особено голяма помощ при разгромяването на моджахедските укрепени райони оказвали съветските и афганистански шурмови вертолетни Ми-24Д, които на често пъти се използвали като особено мощен “юмрук” при нанасянето на първите удари срещу противника. При това, в техните смесени ракетно-бомбови удари се практикувало шурмуването на моджахедските позиции от дистанция 1200-1500 м, при което пилотът на Ми-24Д изстрелвал неуправляемите авиационни ракети (НАР), след което при доближаването на целта откривал огън от картечницата и по такъв начин позволявал на оператора прицелно да нанася ударите върху противника с авиобомби Така например в проведената от 17 май до 10 юни 1982 г. Панджшерска операция, вертолетчиците на Ми-24Д из-

МиГ-23 МЛД от дежурното звено на авиобазата Баграм, с окачени на него ракети Р-24Р и Р-60М. Изстребителят има на борда си 15 звездички – свидетелство за извършени 150 бойни полета.

Щурмови вертолет Ми-24 на Афганистанските ВВС, с борден номер “70” по време на бойни действия.

ползвали за унищожаването на оборудваните огневите позиции на бандформированията на полевия командир от “непримиримата опозиция” Ахмад Шах Масуд, 559 ракети от типа НАР С-24, отличаващи се с мощната си осколочно-фугасна бойна част, от типа 9М120 с обемно-детонираща бойна част (унищожаваша укритията на моджахедите отвътре), с противотанковите управляеми ракети ПТУР “Щурм-В” и др.

Вертолетите Ми-24Д много често пъти се използвали и в т. нар. разузнавателно-ударни действия (РУД) на операциите на съветския спецназ. Така например през април 1986 г. около кишлака Гаркалай близо до гр. Кандахар, през нощта моджахедски конвой е атакуван от двойка Ми-24. Не издържайки ужаса на нощната атака, моджахедите се разбягали, като без бой оставили на пристигналите бронегрупи 6 камiona с въоръжение. В други случаи пък Ми-24 съпровождали десанти, в чийто състав на често пъти имало около 60 транспортни вертолета, при което на щурмовите вертолети се придавала ролята на първи таран в овладяването на моджахедските крепости.

В последните години на войната, комплексът на защита на вертолета Ми-24 Д от ПЗРК (включващ касетите с инфрачервените ловушки АСО-2Б) бил увеличен с монтирането на станцията за активни смущения СОЭП-Б1А “Липа”, която се оказала много ефективна – от вертолетите не веднъж се наблюдавало, как излъганите от “Липа”-та и от изстрелваните от вертолетите инфрачервени ловушки, ракети от ПЗРК “Stinger” започвали да се мятат на различни страни и се взривявали на безопасно разстояние.¹⁸

На територията на ДРА имало изградени 11 летища с полоси, пригодни за приемане на авиация, които били разположени във височинни условия (това са бъдещите авиационни и вертолетни бази на съветската и афганистанската правителствена авиация на ДРА около градовете

Мазари-Шариф, Кундуз, Файзабад, Герат, Шинданд, Баграм, Кабул, Джелалабад, Хост, Бамиан и най-южното – около Кандахар. С най-високата надморска височина е летището около град Баграм (1954 м), а с най-ниската надморска височина – това около град Мазари-Шариф (391 м). От тях със съвременни полоси за излитане и приземяване (СПИП) са само петте летища, които са разположени около градовете Кабул, Баграм, Бамиан, Шинданд и това на юг – около Кандахар.¹⁹ Летището около Хост имало само подготвена полоса направо върху земята, полоса която не била способна да приема самолети на тактическата изстребително-бомбардировъчната и щурмова авиация. Летището на гр. Бамиан било разположено в главната хазарейска провинция, в която живели хазарейци, таджики и пушунци-кочевници и било способно да приема лекотранспортна авиация.²⁰ При нужда, допълнителна авиационна поддръжка за въведените въоръжени сили от състава на 40-а армия и за армейските операции на афганистанските правителствени войски, верни на правителството на ДРА, се оказвала и от транспортната, бомбардировъчната и изстребителна авиация, разположена на летищата на съветска територия зад съветско-афганистанската граница на река Пиандж – а именно на летищата Чиркика, Мара и Кокайта – т. е. от периметъра на действие на Туркестанския военен окръг (Турк. ВО).

След въвеждането на съветските войски и бойна, транспортна и авиационна техника на територията на Афганистан, военните действия могат хронологично да бъдат разделени на четири периода:

Първи период: (декември 1979 – февруари 1980 г.): характеризира се с интензивното прехвърляне през съветско-афганистанската граница на различни видове и родове войски и бойна техника, приблизително с численост от четири дивизи

зии и различни придадени спомагателни подразделения. Започва изграждането на поддържащата инфраструктура на възловите пунктове на дислокация (летища, гарнизонни градчета, комуникации, създаването на позиции, нужни за отбраната на стратегическите пунктове при транспортирането на необходимото оборудване, стоки и товари, снабдяването с продоволствие, медицинско имущество и т. н.) на афганистанска територия, в районите, които не са заети от бандформированията на “непримиримата опозиция”, организацията на охраната на пунктовете за дислокация и на различните обекти.²¹ В състава на ОКСВА има само една рота армейски СпН, намираща се в подчинението на Главното разузнавателно управление на Генералния щаб на Съветската армия (ГРУ на ГЩ на СА). Управлението на 40-а армия е подчинено на новия командващ генерал-лейтенант Юрий В. Тухаринов.²²

Втори период (март 1980 – април 1985 г.): От страна на подразделенията на ОКСВА се пристъпва към активни бойни действия на различни участъци от територията на ДРА, както и провеждането на крупномасщабни армейски операции. С помощта на съветските и от другите държави на Варшавския договор граждански и военни съветници и специалисти, започва реформирането на изградената преди това структура на въоръжените сили на Афганистан, както и изпращането на кадри в различни военни и граждански академии, университети и институти в държавите от бившия Варшавски договор (общовойскови, танкови, транспортни, военноморски, военнополитически, военномедицински, дипломатически, технически, хуманитарни и т. н.). От страна на правителството на ДР Афганистан, начело с Бабрак Кармал, са направени две официални Заявления относно пребиваването на войските на ОКСВА на територията на ДР Афганистан – това от 14 май 1980 г. и това от 24 август

1981 г.²³ В този период се провеждат редица армейски операции по направлението на долината на р. Панджшер, в района на планинския масив Луркох около гр. Фарах (Фарахската операция), в района на пустинята Регистан около гр. Кандахар и т. н. В този период силите на армейския СпН имат в състава си 8 батальона (две бригади), с щабове разположени в градовете Джелалабад и Лашкаргах, като на всяка от бригадите на СпН се придадени отделни вертолетни ескадрили – 205-а и 239-а ОВЕ. Те имат за задача да прикриват крайграничните източни райони и сектори на ДРА и, на така нареченият “южен пояс” на ДРА.²⁴

Трети период (май 1985-декември 1987 г.): поради изтеглянето на част от подразделенията от състава на съветските въоръжени сили, разположени на територията на ДР Афганистан (шест полка), се преминава към извършването на армейски операции, предимно със силите и средствата на десантно-шурмовите маневрени групи от състава армейския СпН на ГРУ на ГЩ на СА, и нанасянето на въздушни удари от бомбардировъчно-шурмовата авиация и от вертолетите на авиополковете и вертолетните полкове, разположени в стратегическите пунктове на територията на ДРА. Продължава и нараства интензитетът на сблъсъците при пресичането на границата от страна на бандформированията от “непримиримата опозиция”, от територията на Пакистан, аятолистки Иран, както и на тези от афганистанските райони, намиращи се под контрола на ръководителите на “непримиримата опозиция”. Начело на властта, в качеството си на генерален секретар на НДПА и президент на ДРА идва Афганист ана Наджибула, който преди това е ръководил афганистанската служба за безопасност (ХАД). По-голямите армейски операции от третия период са армейската операция по освобождаването на пътя между градовете Гардез и Хост от април 1986 г., армейската въздушнодесантна операция

“Пустыня” (“Пустиня”) от юли 1987 г. (в която участват с вертолетен десант около 7000 десантника и спецназовци), армейската въздушнодесантна операция “Плотина” (“Язовир”) от есента на 1987 г., Алихейлската армейска въздушнодесантна операция (на север от гр. Хост) и т. н.²⁵

Четвърти период (януари 1988– февруари 1989 г.): командването на 40-а съветска армия (бившия ОКСВА) е поето от новия командващ генерал-лейтенант Борис Валентинович Громов. То провежда редица армейски операции на територията на ДРА, като успява да осигури безпрепятственото изтегляне на армейските подразделения, оставени за прикритие в различни части на територията на ДРА (такива като гарнизоните на Херат, Шинданд, Хост, Джелалабад, Кандахар и т. н.), преминаването им през прохода Саланг и прехвърлянето им през река Пиандж на съветска територия. Осъществени са редица армейски операции сред които по-важните са “Магистрала”, “Тайфун” и др.²⁶

През декември 1987 г. – януари 1988 г. се провежда една от най-напрегнатите и трудни военни операции, която е разработена от командването на 40-а съветска армия, която е известна под кодовото название “Магистраль” (“Магистрала”) и, в която масово се използва авиацията от ВВС на 40-а армия. Целта на операцията, която била ръководена от командващия 40-а армия генерал-майор Борис Громов, е деблокирането на стратегическия път, водещ от гр. Гардез към гр. Хост, както и на самия град Хост от обкръжаващите го въоръжени банди на “непримиримата опозиция”.²⁷ Тук е уместно да се отбележи, че съществува голяма опасност от създаването в Хост на временно правителство на опозиционните сили.²⁸ За осъществяването на операцията се привличат силите и средствата на 108-а, 201-ва мотострелкови дивизии, 103-а въздушнодесантна дивизия, 56-а отделна десантно-шурмова

бригада, 345-и отделен парашутно-десантен полк, а от страна на афганистанските правителствени сили – следните съединения – 8-а, 11-а, 12-а 14-а и 25-а пехотни дивизии, 15-а танкова бригада и няколко подразделения със специално назначение, както и десет батальона на Царандой и др.²⁹ Бойните действия трябвало да се водят на териториите, контролирани от племето джадран, които още от времето на миналите два века, не признавали нито властта на афганистанския емир, хан, крал, нито на републиканските правителства.³⁰ През 80-те години, ръководството на формированията на моджахедите се осъществявало от Джелалуддин, който произлизал от състава на това племе. Тъй като преговорите с Джелалуддин се оказали безрезултатни, било решено на 23 ноември да бъде започната операцията “Магистраль”³¹ В населените места на граничещата с Пакистан, афганска провинция Пактия и окръг Хост имало много учебни центрове на боевиците, патронен завод, подготвени много складове с въоръжение, нелегален радиоцентър на “Гласът на свободен Афганистан”, подготвени много складове с въоръжение, доставено по нелегални канали от бандформированията на “непримиримата опозиция” от територията на Пакистан. За откриването на подготвените огневи точки от противника, по време на операцията “Магистраль” е извършен лъжлив вертолетен десант, като след това е нанесен мощен авиоудар по открилите се противникови цели в района на укрепения район Чарикар, при което са унищожени от 80 до 90 % от неговата живата сила.³² Тук особена роля изиграват бомбено-шурмовите удари (БЩУ) на съветската авиация, излитаща непрекъснато от авиобазата Баграм, намираща се на надморска височина 1954 м.³³ При нальотите на съветските и афганистанските правителствени ВВС се отбелязвали до 60 пуска на ракети от ПЗРК (започвайки от моделите “Blow-

pipe” (британско производство), “Стрела” (египетско производство) и свършвайки със “Stinger” първо поколение, американско производство).³⁴ За ожесточеността на бойните действия, е характерен фактът, че един от ръководителите на “непримиримата седморка” Гулбедин Хекматиар е принуден да разпореди прехвърлянето на формированията на моджахедите с числен състав от 3500 до 4500 човека от района на пакистанската провинция Пактия в района на бойните действия на племето джадран (ареала на гр. Гардез – гр. Хост) за отразяването на мощните удари на съединенията на 40-а армия.³⁵ Към края на 28 ноември 1987 г., подразделенията на 103-а Витебска въздушнодесантна дивизия, успява с минимални жертви да овладее преваля Сатъ-Кандав (Сате-Кандау), разположен на височина около 3000 метра, намиращ се около гр. Хост, където това време е блокиран съветско-афганистанския гарнизон. Така, поставяйки под контрол стратегическия път водещ от гр. Гардез до преваля Сатъ-Кандав, обединеното съветско-афганистанско командване решава да продължи операцията.³⁶ След 16 декември 1987 г. до покрайнините на гр. Хост (където се отбранявал попадналия в блокада съветския гарнизон), десантирал от транспортни вертолетни съветски парашутнодесантен батальон и бригада на правителствения афганистански “командос”.³⁷ В този отговорен момент на операцията, блестящо се представя 345-и отделен парашутно-десантен полк с командир Героят на Съветския Съюз подполковник Валерий Александрович Востротин, чиито подразделения от своя страна блокират, а след това унищожават базовия лагер на моджахедите, известен под названието Срана (разположен южно от преваля Сатъ-Кандав). На 30 декември 1987 г., очиствайки заплахите за стратегическия път, водещ от Гардез до Хост, обединените съветско-афганистански войски успяват да блокират региона на гр. Хост, където за времето от 19 януари 1988 г. са прехвърле-

ни повече от 24 хиляди тона различни товари – продоволствие, гориво и др. По време на операцията, подразделенията успяват да пленят повече от 100 моджахедски складове с оръжие и боеприпаси, голямо В края на 1988 г. и началото на 1989 г. започва и е в ход изпълнението на войсковата операция по изтеглянето на съединенията на 40-а армия от територията на Република Афганистан. Именно в този период, по думите на генерал Шершньов, срещу афганските кишлаци с евентуално разположените там отряди на “непримиримата опозиция”, намиращи се по пътищата на изтеглянето на войските, започват “най-жестоките съветски бомбардировки”.³⁸

Изтеглянето на съветски бойни и тилови подразделения от територията на Афганистан продължава с различен интензитет точно до 15 февруари 1989 г. В периода до 5-6 февруари 1989 г., на съветска територия преминават само през гр. Термез на границата с Афганистан 1500 съветски военносслужещи. Общо до към 7 февруари 1989 г., в съответствие с програмата за втория етап от изтеглянето, на съветска територия са прехвърлени около 35 хиляди съветски военносслужещи от състава на 40-а армия.³⁹ Но връщането не минава никак лесно – опозицията дори в последните дни на престоя на 40-а армия на територията на Афганистан се опита да блокира движението на изтеглящите се съветските колони към съветско-афганистанската граница, като съсредоточи силите си за удари по пътищата Хайратон-Кабул, Джелалабад-Кабул, Шинданд-Херат-Торагунди и, на създадения въздушен мост от граничните с Афганистан съветски райони, по който пристигало продоволствие за попадналото в икономическа блокада население на гр. Кабул.⁴⁰

Последният военносслужещ от 40-а армия се изтегля от територията на Афганистан на 15 февруари 1989 г. Така завършва една продължителна и кръвопролитна война, която ще се запомни в света,

БЕЛЕЖКИ:

1. Дипломатический словарь. (под редакцията на А. А. Громыко, А. Г. Ковалев, П. П. Севостьянов и С. Л. Тихвинский), М., 1986, т. 3, с. 104.
2. Степаков, В. Спецназ России, М., 2003, с. 211-212.
3. “Афганцы”. Рассказывают бывшие воины... – в сп.”Знамя”, М., книга седьмая, июль 1988, с. 204.
* Терминът “южен пояс” е своеобразна перефраза на американския термин “слънчев пояс”, наложил се в науката след края на Гражданската война в САЩ от 1861-1865 г. Днес той включва 15-те американски щата, разположени на юг от 37-ия земен паралел. – Виж: Маль, К., “Гражданская война в США 1861-1865. Развитие военного искусства и военной техники”, Минск-Москва, 2000; Котев, Н., Авр. Котева, “Президентите на САЩ в американската политика и история”, – в сп.”Международни отношения”, С., 2002, бр. 3, с. 102-103.
4. Колпакиди, А., Прохоров, Д. Империя ГРУ. Очерки истории российской военной разведки, книга вторая, М., 2001 г., с. 148.
5. Пак там.
6. Малая война (Организация и тактика боевых действий малых подразделений): хрестоматия (съставител А. Е. Тарас), Минск, 2000, с. 351.
7. Котев, Н. Г. Особенности на бойните действия в Афганистан през 1979-1989 година – в сп.”Военен журнал”, С., бр. 4 от 2001 г., с. 114; Варенников, В. И. Афганистан: подводя итоги – в сп.”Огонёк”, № 12 (3217), 18-27 марта 1989, с. 30.
8. Марковский, В. Жаркое лето Афганистана, М., 2000, с. 90
9. Пак там, с. 20-22, 32.
10. Марковский, В. Афганистан. Война в воздухе – в: <http://u173.69.spylog.com/cnt?f=3&p=1&rn=0.12365346893595724>
11. Пак там.
12. Пак там.
13. Геворкян, Н., Колесников, А., Тимаков, Н. От первого лица. Разговоры с Владимиром Путиным, М., 2000, с. 61.
14. Марковский, В. Жаркое лето Афганистана, М., 2000, с. 32. Марковский, В. Афганистан. Война в воздухе – в: <http://u173.69.spylog.com/cnt?f=3&p=1&rn=0.12365346893595724>
15. Та афганская война. Генерал армии Валентин Варенников. Отрывок из мемуаров” – в: <http://agi.ru>.
16. Котев, Н., Авр. Котева, Някои въпроси от историята на съветско-афганската война (1979-1989 година) – в сп.”Исторически преглед”, С., 2002, бр. 3-4, с. 212.
17. “Рэспубліка”, Минск, № 125 (2681), 9 червеня 2001 г.
18. Марковский, В., Жаркое лето Афганистана, М., 2000, с. 98-99.
19. Пак там, с. 4-5.
20. Щедров, И., Золотая долина Бамиана – в сп.”Вокруг света”, М., 1983, № 2, с. 6-7.
21. История войн и конфликтов, в два тома, т. 2-и (съставител И. В. Резько), Минск, 1997, с. 142; Россия и СССР в войнах XX века. Потери вооруженных сил. Статистическое исследование (Под общата редакция на кандидата на военните науки, професора от АВН, генерал-полковник Г. Ф. Кривошеев), М., 2001, с. 535
22. Котев, Н. Г. пос. съч., с. 115; Миллер, Д. Коммандос: Формирование, подготовка, выдающиеся операции спецподразделений, Минск, 1999, с. 361. Громов, Б. В. Ограниченный контингент, М., 1994, с. 85.
23. “Правда”, Москва, 15 май 1980 г.; 26 май 1980 г.
24. Степаков, В. пос. съч., с. 211-212; Миллер, Д., пос. съч., с. 361;
25. Никитенко, Е. Г., Пиков, Н. И. Развенчанный миф о непобедимости племени джадран – в сп.”Военноисторический журнал”, М., 1995, № 2 (март-април), с. 73-79. Россия и СССР в

- войнах XX века. Потери вооруженных сил. Статистическое исследование. (под общата редакция на генерал-полковник Г. Ф. Кривошеев), М., 2001, с. 535.
26. Котева Авр., Котев, Н., Някои въпроси от историята на съветско-афганската война (1979-1989 година – в: “Исторически преглед”, С., 2002, № 3-4, с. 211; Котева, Авр., Котев Н., Военнополитически проблеми на десетгодишната съветско-афганистанска война – в сп. “Международни отношения”, С., 2002, № 1, с. 108-109; През 1987 г. Числеността на 40-а армия намалява на 120 хиляди военнослужещи. – Виж: Громов, Б. В., пос. съч. 254.
 27. <http://u253.61.spylog.com/cnt?f=3&p=1&rn=0.1626674297193994> (Главная страница. Война в Афгане (1979-1989). 1987 год)
 28. Громов, Б. В. пос. съч., с. 300.
 29. <http://u253.61.spylog.com/cnt?f=3&p=1&rn=0.1626674297193994> (Главная страница. Война в Афгане (1979-1989). 1987 год)
 30. Виж по-подробно книгата на Л. Темирханов. Восточные пуштуны. Основные проблемы новой истории, М., 1987 г.
 31. <http://u253.61.spylog.com/cnt?f=3&p=1&rn=0.1626674297193994> (Главная страница. Война в Афгане (1979-1989). 1987 год.)
 32. Марковский, В. Жаркое лето в Афганистане, М., 2000, с. 19; Бедретинов, Иль. Штурмовик ОКБ П. Д. Сухого Су-25, М., 1994, с. 149.
 33. Марковский, В. пос. съч., с. 2.
 34. Пак там, с. 19.
 35. Никитенко, Е. Г., Пиков, Н. И. пос. съч., с. 76.
 36. Громов, Б. В. пос. съч., с. 303
 37. Марковский, В. пос. съч., с. 85.
 38. Мяло, К. Г. Россия и последние войны XX века. К истории падения сверхдержавы, М., 2002, с. 31.
 39. “Труд”, София, бр. 28 (12835) от 8 февруари 1989 г.
 40. Пак там; “Поглед”, София, бр. 6 (1422) от 6 февруари 1989 г

NATIONAL HISTORY MUSEUM AIRCRAFT EXHIBITS IN THE MILITARY
OPERATIONS DURING THE SOVIET-AFGANIAN WAR (1979-1989)

Nikolay Kotev, Avrora Koteva

(Summary)

The research paper is treating moments from the history of the Soviet fighter, bomber and helicopter aircraft in the years of the Soviet-Afghanian war (1979-1989). The scientific part of the work is dealing not only with the strategic directions of the Soviet airforces, but also with their technical and technological contribution to the final results of the 10-year long military-political and economical conflict in this region of Asia. Both authors succeed in explaining the specific characteristics and differences of the aircraft exhibits, shown in the NHM as well as their use in the combat actions ensuing from the specificity of the Asia war theater. There are given also the details of certain military operations of army and tactical level, in which various air-force units of the 40th Soviet army took part.